

Przedmowa XXIII

Wstęp XXV

Część I. Teorie kryminologiczne 1

Rozdział 1. Czym jest kryminologia? – *Dominik Wzorek, Dagmara Woźniakowska* 3

- 1.1. Pojęcie kryminologii i jej przedmioty 3
  - 1.1.1. Przepęstwo jako przedmiot kryminologii 5
  - 1.1.2. Przepępczość jako przedmiot kryminologii 5
  - 1.1.3. Przepępcza jako przedmiot kryminologii 6
  - 1.1.4. Ofiara jako przedmiot kryminologii 6
  - 1.1.5. Instytucje i mechanizmy kontrolne 6
- 1.2. Związki kryminologii z innymi naukami 7
- 1.3. Nurty w kryminologii 8
  - 1.3.1. Kryminologia klasyczna i neoklasyczna 9
  - 1.3.2. Kryminologia pozytywistyczna 9
  - 1.3.3. Kryminologia krytyczna 10
  - 1.3.4. Teorie zintegrowane i dyfuzja nurtów 11
- 1.4. Działy kryminologii 11
  - 1.4.1. Kryminologia teoretyczna i kryminologia empiryczna 11
  - 1.4.2. Fenomenologia, etiologia i prewencja przepępczości 12

Rozdział 2. Nurt kryminologii pozytywistycznej – *Jan Widacki* 17

- 2.1. Podstawowe założenia pozytywizmu 17
- 2.2. Kierunek biopsychologiczny nurtu pozytywistycznego 18
  - 2.2.1. Prepozytywistyczne podejście do przyczyn przepępczości 18
  - 2.2.2. Cesare Lombroso i włoska szkoła antropologiczna oraz jej krytyka 20
  - 2.2.3. Znaczenie Lombrosa i jego teorii w historii kryminologii 21
  - 2.2.4. Późny pozytywistyczny nurt biologiczny 22
- 2.3. Kierunek socjologiczny nurtu pozytywistycznego 23
  - 2.3.1. Alexandre Lacassagne, Gabriel Tarde, Émile Durkheim – nieformalna „szkoła francuska” 23
  - 2.3.2. Socjologiczna orientacja w filozofii prawa karnego 25
- 2.4. Natura czy wychowanie? Koncepcja multikauzalizmu 26
- 2.5. Socjologiczny pozytywizm amerykański. Szkoła chicagowska 28
- 2.6. Kryminologia postpozytywistyczna w paradygmacie szkoły chicagowskiej 30
  - 2.6.1. Teoria zróżnicowanych powiazań i koncepcja *white collar crime* 30
  - 2.6.2. Teoria dezorganizacji społecznej Thomasa-Znanięckiego 31
  - 2.6.3. Teoria anomii Roberta Mertona – *Jan Widacki, Piotr Chomczyński* 32
  - 2.6.4. Teoria podkultury przepępczej Alberta Cohena 34
  - 2.6.5. Koncepcja kultury klas niższych Waltera Millera – *Dagmara Woźniakowska* 35

2.6.6. Teoria neutralizacji Davida Matzy i Greshama Sykesa i teoria dryfu 36

2.6.7. Teorie kontroli społecznej 37

Rozdział 3. Kryminologia klasyczna, neoklasyczna i nurty pokrewne – *Krzysztof Krajewski* 45

3.1. Wprowadzenie – kryminologia klasyczna 45

3.2. Pojęcie nurtu neoklasycznego 47

3.3. Krytyka pozytywistycznych koncepcji kryminalnopolitycznych przez nurt neoklasyczny 48

3.4. Implikacje neoklasycznych i konserwatywnych koncepcji w kryminologii dla polityki kryminalnej 53

3.5. Podsumowanie 57

Rozdział 4. Nurty krytyczne we współczesnej kryminologii – *Magdalena Grzyb, Krzysztof Krajewski* 59

4.1. Wprowadzenie 59

4.2. Teoria naznaczania społecznego 60

4.2.1. Warstwa psychologiczna teorii naznaczania społecznego 60

4.2.2. Warstwa socjologiczna teorii naznaczania społecznego 64

4.2.3. Przedmiot badań kryminologicznych w świetle teorii naznaczania społecznego 66

4.3. Problematyka konfliktu społecznego w socjologii i jej znaczenie dla kryminologii 66

4.3.1. Prekursorskie ujęcia konfliktowe w ramach kryminologii 68

4.3.2. Dwie wersje analizy konfliktowej we współczesnej kryminologii 69

4.4. Kryminologia konfliktowa – ujęcie amerykańskie 70

4.5. Kryminologia krytyczna – ujęcie brytyjskie 72

4.6. Władza, wiedza i kara – Michel Foucault 73

4.7. Kultura kontroli późnej nowoczesności – David Garland 74

Rozdział 5. Nurty kryminologii współczesnej – *Magdalena Grzyb, Edyta Drzazga, Justyna Włodarczyk-Madejska, Dominik Wzorek, Piotr Chomczyński, Mariusz Sztuka* 77

5.1. Wprowadzenie 77

5.2. Nowe kierunki w kryminologii – *Magdalena Grzyb, Edyta Drzazga* 77

5.2.1. Kryminologia feministyczna 77

5.2.2. Kryminologiczne studia nad męskością 79

5.2.3. Kryminologia narracyjna 80

5.2.4. Kryminologia pokoju 81

5.2.5. Kryminologia skazanych 82

5.2.6. Kryminologia administracyjna i kryminologia publiczna 83

5.2.7. Kryminologia eksperymentalna 83

5.2.8. Kryminologia kulturowa 84

5.2.9. Kryminologia postmodernistyczna 85

5.3. Badania karier kryminalnych – *Justyna Włodarczyk-Madejska, Dominik Wzorek* 86

5.3.1. Geneza i założenia *life-course criminology* 86

5.3.2. Teorie wpisujące się w nurt *life-course criminology* 87

5.3.3. Pytania stawiane w ramach badań w nurcie *life-course criminology* 88

5.4. Koncepcja trajektorii kolektywnej – *Piotr Chomczyński* 90

5.4.1. Założenia koncepcji trajektorii kolektywnej 90

5.4.2. Czym jest koncepcja kolektywnej trajektorii? 91

5.4.3. Jak powstała koncepcja kolektywnej trajektorii? 92

5.4.4. Ograniczenia koncepcji kolektywnej trajektorii 93

5.5. Pozytywna kryminologia – *Mariusz Sztuka* 94

5.5.1. Założenia centralne 94

5.5.2. Źródła i inspiracje 94

5.5.3. Pozytywna kryminologia jako wiedza praktyczna 95

5.5.4. Komentarz krytyczny 97

Część II. Fenomenologia kryminalna 107

Rozdział 6. Przestępczość w Polsce – *Justyna Włodarczyk-Madejska, Paweł Ostaszewski* 109

6.1. Zmiany rozmiarów przestępczości w czasie 109

6.1.1. Dwudziestolecie międzywojenne 109

6.1.2. Okres powojenny do końca lat 60. XX wieku 110

6.1.3. Lata 70. XX wieku 111

6.1.4. Lata 80. XX wieku 111

6.1.5. Lata 90. XX wieku 112

6.1.6. XXI wiek 114

6.2. Terytorialne zróżnicowanie przestępczości 114

6.3. Struktura przestępstw 116

6.4. Sprawcy przestępstw 117

Rozdział 7. Przestępczość kobiet – *Dagmara Woźniakowska* 121

7.1. Udział kobiet w ogóle przestępczości 121

7.2. Charakterystyka przestępczości kobiet 124

7.2.1. Cechy charakterystyczne przestępczości kobiet 124

7.2.2. Struktura przestępczości kobiet 125

7.2.3. Kariery kryminalne kobiet 128

7.3. Przyczyny przestępczości kobiet 129

7.3.1. Teorie biologiczne 129

7.3.2. Teorie psychologiczne 130

7.3.3. Kobiety a agresja 131

7.3.4. Teorie kontroli 131

- 7.3.5. Teorie napięcia 132
- 7.3.6. Teorie uczenia się zachowań przestępczych 132
- 7.3.7. Teorie naznaczania społecznego 133
- 7.3.8. Teorie emancypacji kobiet i zróżnicowanych ról społecznych 133
- 7.3.9. Teoria przestępczości kobiet uwarunkowana płcią społeczno-kulturową (*gender*) 134
- 7.4. Wymiar sprawiedliwości wobec kobiet 135

Rozdział 8. „Przestępczość” nieletnich – Justyna Włodarczyk-Madejska 143

- 8.1. Wprowadzenie do tematu i omówienie najważniejszych pojęć 143
- 8.2. Model postępowania z nieletnimi w Polsce 146
- 8.3. Zmiany rozmiarów przestępczości nieletnich w czasie 147
- 8.4. Terytorialne zróżnicowanie przestępczości nieletnich 151
- 8.5. Nieletni sprawcy przestępstw pod względem wieku i płci 153
- 8.6. Struktura przestępczości nieletnich 154
- 8.7. Reakcja na przestępczość nieletnich 155
- 8.8. Rola czynników ryzyka i czynników ochronnych w przestępczości nieletnich 159

Rozdział 9. Przestępczość przeciwko mieniu – Joanna Klimczak 165

- 9.1. Wprowadzenie 165
- 9.2. Przestępstwa przeciwko mieniu w prawie karnym 166
- 9.3. Obraz statystyczny – zakres i struktura przestępstw przeciwko mieniu 167
- 9.4. Etiologia przestępstw przeciwko mieniu – teorie kryminologiczne i motywacje 171
- 9.5. Wybrane czyny przeciwko mieniu 173
  - 9.5.1. Kradzież i przywłaszczenie 173
  - 9.5.2. Kradzież z włamaniem 174
  - 9.5.3. Rozbój 175

Rozdział 10. Przestępczość przeciwko życiu i zdrowiu – Ewa Habzda-Siwiek 181

- 10.1. Wprowadzenie 181
- 10.2. Miejsce przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu w strukturze przestępczości 181
- 10.3. Kategoryzacja przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu 182
  - 10.3.1. Zabójstwa 182
  - 10.3.2. Uszczerbki na zdrowiu 184
  - 10.3.3. Udział w bójce lub pobiciu 184
  - 10.3.4. Pozostałe przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu z rozdziału XIX Kodeksu karnego 186
- 10.4. Rozmiary, struktura i dynamika przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu 186
  - 10.4.1. Zabójstwa 188
  - 10.4.2. Spowodowanie uszczerbku na zdrowiu 190
  - 10.4.3. Udział w bójce lub pobiciu 192

- 10.4.4. Pozostałe przestępstwa z rozdziału XIX Kodeksu karnego 194
- 10.5. Charakterystyka wybranych przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu oraz ich sprawców 194
- 10.6. Specyfika przestępstwa dzieciobójstwa z art. 149 k.k. 199
- 10.7. Podsumowanie 199

Rozdział 11. Zabójstwa wielokrotne – *Małgorzata H. Kowalczyk* 203

- 11.1. Zabójstwo pojedyncze a zabójstwo wielokrotne 203
- 11.2. Zabójstwa wielokrotne – rodzaje 204
  - 11.2.1. Zabójstwa masowe 204
  - 11.2.2. Zabójstwa rozproszone (*spree killers*) 205
  - 11.2.3. Zabójstwa terrorystyczne 205
  - 11.2.4. Zabójstwa na zlecenie (*contract killing*) 206
  - 11.2.5. Zabójstwa seryjne 206
- 11.3. Podsumowanie 213

Rozdział 12. Przemoc domowa – *Joanna Głowczewska* 217

- 12.1. Wprowadzenie 217
- 12.2. Agresja i przemoc – trudności definicyjne 218
  - 12.2.1. Definicje przemocy 219
  - 12.2.2. Przemoc domowa – próba zdefiniowania pojęcia 219
- 12.3. Koncepcje psychologiczne wyjaśniające powstawanie przemocy domowej 222
  - 12.3.1. Koncepcja cykliczności Lenore E. Walker 222
  - 12.3.2. Teoria społecznego uczenia się przemocy 223
  - 12.3.3. Teoria frustracji–agresji 224
  - 12.3.4. Poznawczy model neosocjacji Leonarda Berkowitza 225
  - 12.3.5. Model holistyczny 225
- 12.4. Rodzaje i formy przemocy domowej 226
  - 12.4.1. Przemoc fizyczna 226
  - 12.4.2. Przemoc psychiczna 227
  - 12.4.3. Przemoc seksualna 228
- 12.5. Charakterystyka sprawców oraz konsekwencje doświadczania przemocy domowej 229

Rozdział 13. Przestępstwa seksualne – *Beata Pastwa-Wojciechowska, Małgorzata H. Kowalczyk* 235

- 13.1. Wprowadzenie 235
- 13.2. Skala przestępczości seksualnej – od realnej oceny do ciemnej liczby 236
- 13.3. Pojęcie przestępstwa seksualnego i jego penalizacja w prawie polskim 236
- 13.4. Agresja i przemoc seksualna 238
- 13.5. Charakterystyka wybranych kategorii przestępstw seksualnych 239

- 13.5.1. Zgwałcenie jako problem kryminologiczny 239
- 13.5.2. Przepęstwa seksualne wobec dzieci 241
- 13.6. Etiologia przemocy seksualnej 242
- 13.7. Sprawcy przępstw seksualnych 244
  - 13.7.1. Męzczyźni w roli sprawców seksualnych 244
  - 13.7.2. Kobiety w roli sprawczyń seksualnych 246
  - 13.7.3. Terapia sprawców przępstw seksualnych 247
- 13.8. Ofiary przępstw seksualnych 248

Rozdział 14. Media a przępczość i zachowania ryzykowne – *Jacek Pyżalski, Natalia Walter* 257

- 14.1. Podstawowe mechanizmy ewolucji i konwergencji mediów w kontekście kryminologicznym 257
- 14.2. Media jako stymulator i model zachowań przępczych i dewiacyjnych 261
  - 14.2.1. Ryzyko nieodpowiedniego sposobu informowania o zachowaniach ryzykownych na przykładzie samobójstw 262
  - 14.2.2. Treści medialne ukazujące krzywdzenie innych jako przykład treści zawierających sceny przemocy 264
  - 14.2.3. Przemoc interaktywna – gry wideo 265
- 14.3. Media jako nośnik informacji dotyczącej przępczości, dewiacji i polityki kryminalnej państwa 268
- 14.4. Media cyfrowe jako środowisko i narzędzie działalności przępczej 269
- 14.5. Pozytywny wymiar mediów w przeciwdziałaniu przępczości i zachowaniom dewiacyjnym 274

Rozdział 15. Substancje psychoaktywne a przępczość – *Krzysztof Krajewski* 281

- 15.1. Pojęcie substancji psychoaktywnej 281
- 15.2. Właściwości substancji psychoaktywnych 282
- 15.3. Klasyfikacje środków odurzających 283
- 15.4. Relacje między używaniem substancji psychoaktywnych a przępczością 285
- 15.5. Teoretyczne ujęcie związków między substancjami psychoaktywnymi a przępczością 287
  - 15.5.1. Wymiar psychofarmakologiczny 287
  - 15.5.2. Wymiar ekonomiczno-kompulsywny 290
  - 15.5.3. Wymiar systemowy 291
  - 15.5.4. Wymiar prohibicyjny 292
- 15.6. Podsumowanie 293

Rozdział 16. Przępczość gospodarcza – *Leszek Wilk* 297

- 16.1. Pojęcia przępczości gospodarczej i przępstwa gospodarczego 297
- 16.2. Pojęcie prawa karnego gospodarczego jako instrumentu zwalczania

- przestępczości gospodarczej 299
- 16.3. Typologia przestępstw gospodarczych 300
- 16.4. Sposoby popełniania przestępstw gospodarczych 301
- 16.5. Sprawcy przestępstw gospodarczych i pokrzywdzeni 304
- 16.6. Wybrane przykłady przestępstw gospodarczych 307
  - 16.6.1. Oszustwa gospodarcze 307
  - 16.6.2. Korupcja gospodarcza 308
  - 16.6.3. Pranie brudnych pieniędzy 308

Rozdział 17. Przestępstwa z nienawiści – *Barbara Błońska* 311

- 17.1. Wprowadzenie 311
- 17.2. Rodzaje przestępstw z nienawiści 314
  - 17.2.1. Mowa nienawiści 314
  - 17.2.2. Ataki fizyczne i werbalne motywowane nienawiścią 316
  - 17.2.3. Zbrodnie motywowane nienawiścią 318
- 17.3. Katalog cech chronionych 320
- 17.4. Ogólna kryminologiczna charakterystyka przestępstw z nienawiści 322
- 17.5. Statystyczny obraz przestępczości z nienawiści w Polsce 324
- 17.6. Przyczyny przestępstw z nienawiści 327
  - 17.6.1. Wyjaśnienia psychologiczne 327
  - 17.6.2. Wyjaśnienia odwołujące się do struktury społecznej 330
  - 17.6.3. E tiologia przestępczości motywowanej uprzedzeniami – podsumowanie 333
- 17.7. Przestępstwa z nienawiści – dyskusja o potrzebie odrębnej polityki karnej 333
  - 17.7.1. Argumenty przeciwko wyróżnianiu uprzedzeń jako szczególnego motywu 333
  - 17.7.2. Argumenty za traktowaniem uprzedzeń jako motywacji szczególnej 334

Rozdział 18. Terroryzm – *Michał Piekarski* 341

- 18.1. Wprowadzenie 341
- 18.2. Czym jest terroryzm? 342
- 18.3. Motywy działania terrorystów 345
- 18.4. *Modus operandi* sprawców zamachów terrorystycznych 347
- 18.5. Jak się walczy z terrorystami? 351

Rozdział 19. Migracje a przestępczość – *Witold Klaus* 355

- 19.1. Migracje z perspektywy kryminologicznej 355
- 19.2. Przestępczość migrantów – czy migranci i migrantki popełniają więcej przestępstw? 357
- 19.3. Przestępstwa związane z przemieszczaniem się ludności 361
- 19.4. Detencja i deportacja migrantów 365

Rozdział 20. Zielona kryminologia – *Magdalena Grzyb* 373

- 20.1. Wprowadzenie 373
- 20.2. Geneza zielonej kryminologii i kryminologia krytyczna 374
- 20.3. Teoretyczne podstawy zielonej kryminologii 375
- 20.4. Zadania zielonej kryminologii 377
- 20.5. Przepęstwa przeciwko środowisku 378
  - 20.5.1. Pierwotne i wtórne przepęstwa przeciwko środowisku 378
  - 20.5.2. „Kolorowe ekoprzepęstwa” 380
  - 20.5.3. Ponadnarodowy charakter ekoprzepępczości i kryminalizacja ekoprzepęstw 381
- 20.6. Ekologiczne konflikty i rasizm środowiskowy 383
- 20.7. Zakończenie 385

Rozdział 21. Cyberprzepępczość – Adam Behan 387

- 21.1. Wprowadzenie i definicja 387
- 21.2. Historia cyberprzepępczości i jej ewolucja 389
- 21.3. Jak i dlaczego dochodzi do ataków na systemy komputerowe 390
  - 21.3.1. Luki *0-day* 392
  - 21.3.2. Hasła 393
- 21.4. Kluczowe pojęcia 395
  - 21.4.1. Botnet 395
  - 21.4.2. Adres IP 396
  - 21.4.3. *Virtual Private Network* (VPN) i pandemia COVID-19 396
  - 21.4.4. *Internet of Things* (IoT), Internet Rzeczy 397
  - 21.4.5. Dark web, Tor (*The Onion Router*) i inne narzędzia anonimizacji 397
  - 21.4.6. Waluty wirtualne 400
- 21.5. Rodzaje cyberprzepęstw i ataków 402
  - 21.5.1. Kradzież programów komputerowych 402
  - 21.5.2. *Phishing* 403
  - 21.5.3. *Ransomware* 406
  - 21.5.4. *Distributed denial of service* (DDoS) 410
  - 21.5.5. *Jackpotting* 413
  - 21.5.6. Ewolucja ataków 414
- 21.6. Cyberwojna 415
  - 21.6.1. Stuxnet 417
  - 21.6.2. Cyberataki na Ukrainę 418
  - 21.6.3. Pegasus 420
  - 21.6.4. Inne przykłady cyberwojny 421
  - 21.6.5. Podsumowanie 421
- 21.7. Aspekty prawne i kryminologiczne cyberprzepępczości 422
  - 21.7.1. Aspekty prawnokarne 422
  - 21.7.2. Aspekty prawnoprocesowe i dowodowe 425

21.7.3. Kryminologia cyberprzestępczości 426

21.7.4. Podsumowanie 427

Rozdział 22. Przestępczość drogowa – *Piotr Gorzelańczyk* 431

22.1. Wprowadzenie 431

22.2. Pojęcie przestępczości drogowej i zagadnienia z tym związane 431

22.3. Statystyczny obraz przestępczości drogowej 432

22.4. Przyczyny przestępstw drogowych w Polsce 434

22.5. Sposoby zapobiegania przestępczości drogowej 435

Rozdział 23. Kryminologiczne aspekty suicydologii – *Beata Pastwa-Wojciechowska* 439

23.1. Skala zjawiska samobójstw 439

23.2. Mity na temat samobójstw 440

23.3. Podejścia wyjaśniające zachowania samobójcze 442

23.4. Przyczyny samobójstw 444

23.5. Stan psychiczny osoby zagrożonej samobójstwem 445

23.6. Predyktory samobójstw 448

23.7. Klasyfikacja samobójstw 449

23.7.1. Samobójstwo poagresyjne, zabójstwo suicydalne i samobójstwo rozszerzone 450

23.7.2. E utanaxja a samobójstwo wspomagane 452

23.8. Samobójstwo jako problem kryminologiczny 454

Część III. Wiktymologia, wiktyimizacja i ofiary przestępstw – *Dagmara Woźniakowska* 459

Rozdział 24. Wiktymologia jako nauka 461

Rozdział 25. Nurty w wiktyologii 463

25.1. Nurty w wiktyologii 463

25.2. Wiktymologia pozytywistyczna (konserwatywna) 463

25.2.1. Przyspieszenie przestępstwa przez ofiarę 464

25.2.2. Model narażenia związany ze stylem życia 464

25.2.3. Teoria działań rutynowych 466

25.2.4. Teorie psychologiczne 467

25.3. Wiktymologia radykalna 470

25.4. Wiktymologia krytyczna 471

25.4.1. Podejście feministyczne 471

Rozdział 26. Ofiara przestępstwa 475

26.1. Ofiara idealna? 475

- 26.2. Wiktylizacja pierwotna, wtórna i ponowna (powtórna) 475
- 26.3. Prawne definicje pojęcia ofiary przestępstwa 477
- 26.4. Podatność wiktylizacyjna (wiktylizacja) 478
- 26.5. Związki pomiędzy wiktylizacją oraz ubóstwem i wykluczeniem społecznym –
Witold Klaus, Dagmara Woźniakowska 480
- 26.5.1. Narazenie na stanie się ofiarą przestępstwa z powodu ubóstwa 481
- 26.5.2. Ryzyko wiktylizacji osób wykluczonych z innych przyczyn niż ubóstwo 482
- 26.6. Obwinianie ofiary (*victim blaming*) 485

Rozdział 27. Konsekwencje wiktylizacji 489

- 27.1. Efekt psychologiczny wiktylizacji 489
  - 27.1.1. Zaburzenie struktur poznawczych/wstrząs poznawczy 489
  - 27.1.2. Obwinianie się 490
  - 27.1.3. Porównywanie swoich doświadczeń z innymi, rozważanie hipotetycznych sytuacji 490
  - 27.1.4. Poszukiwanie sensu w tym, że było się ofiarą przestępstwa 490
  - 27.1.5. Postawa względem sprawcy 491
- 27.2. Efekty emocjonalne wiktylizacji 491
  - 27.2.1. Strach/lęk 491
  - 27.2.2. Gniew 491
  - 27.2.3. Tłamszenie w sobie uczuć, wyrażanie negatywnych emocji 492
- 27.3. Zespół stresu pourazowego 492
- 27.4. Wpływ wiktylizacji na zmiany zachowania, zwyczaje 493
- 27.5. Wpływ wiktylizacji na zdrowie fizyczne 493
- 27.6. Finansowe skutki wiktylizacji 494
- 27.7. Potrzeby osób pokrzywdzonych przestępstwem 494

Rozdział 28. Pokrzywdzony w postępowaniu karnym 497

- 28.1. Dyrektywa 2012/29/UE ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw 497
  - 28.1.1. Prawo do szacunku i wolność od dyskryminacji 498
  - 28.1.2. Ochrona przed wtórną i ponowną wiktylizacją, zastraszaniem i odwetem 498
  - 28.1.3. Najlepsze zabezpieczenie interesu dziecka 498
  - 28.1.4. Ofiary terroryzmu 498
  - 28.1.5. Przemoc na tle płciowym 498
  - 28.1.6. Przemoc w bliskich związkach 499
  - 28.1.7. Prawo do informacji i sprawczości 499
  - 28.1.8. Prawo do specjalistycznego wsparcia 499
  - 28.1.9. Sprawiedliwość naprawcza 500
  - 28.1.10. Indywidualne podejście, ochrona ofiar oraz uznanie ofiar o szczególnych potrzebach w zakresie ochrony 500

- 28.1.11. Szkolenie urzędników, udział organizacji obywatelskich, gromadzenie danych statystycznych 501
- 28.2. Rola i uprawnienia pokrzywdzonego w polskim postępowaniu karnym 501
  - 28.2.1. Prawo do informacji i tłumaczenia 501
  - 28.2.2. Tryby ścigania przestępstw 502
  - 28.2.3. Zgłoszenie zawiadomienia o przestępstwie i zaskarżenie decyzji o nieściganiu 502
  - 28.2.4. Prawo do złożenia wniosku o ściganie przestępstwa 503
  - 28.2.5. Prawa pokrzywdzonego w postępowaniu przygotowawczym 504
  - 28.2.6. Rola pokrzywdzonego w postępowaniu przed sądem 504
  - 28.2.7. Prawo do pomocy prawnej 507
  - 28.2.8. Konsensualne sposoby zakończenia postępowania karnego 508
  - 28.2.9. Środki kompensacyjne 508
  - 28.2.10. Szczególne środki ochrony pokrzywdzonego 509
- 28.3. Kompensata państwowa dla ofiar przestępstw 510

Rozdział 29. Rozmiary i pomiar wiktymizacji 513

- 29.1. Statystyki 513
- 29.2. Badania wiktymizacyjne 514
  - 29.2.1. Badania wiktymizacyjne na świecie 514
  - 29.2.2. Badania wiktymizacyjne w Polsce 515
  - 29.2.3. Problemy związane z badaniami wiktymizacyjnymi 516
  - 29.2.4. Wyniki Ogólnopolskiego Badania Wiktymizacyjnego z lat 2019–2020 517
- 29.3. Inne sposoby mierzenia wiktymizacji 519

Rozdział 30. Lęk przed przestępczością 523

Część IV. Zapobieganie przestępczości i reakcja na przestępczość 527

Rozdział 31. Populizm penalny – *Michalina Szafrąńska* 529

- 31.1. Pojęcie populizmu penalnego 529
- 31.2. Definicja i wskaźniki populizmu penalnego 530
- 31.3. Populizm polityczny i społeczny 530
- 31.4. Penalny populizm – płaszczyzna politycznych działań 531
  - 31.4.1. Proste rozwiązania skomplikowanych problemów 531
  - 31.4.2. Promocja medialna forsowanych rozwiązań 534
  - 31.4.3. Lekceważenie wiedzy eksperckiej 534
- 31.5. Penalny populizm – płaszczyzna politycznej retoryki 535
- 31.6. Konsekwencje populizmu penalnego 537

Rozdział 32. Wykluczenie społeczne a przestępczość – *Andrzej Kacprzak* 543

- 32.1. Wprowadzenie 543
- 32.2. Czym jest wykluczenie społeczne? 543
- 32.3. Wykluczenie społeczne a przestępczość 546
  - 32.3.1. Wykluczenie społeczne jako przyczyna przestępczości 546
  - 32.3.2. Wykluczenie społeczne jako skutek przestępczości 548
  - 32.3.3. Wykluczenie społeczne jako przyczyna recydywy 549
- 32.4. Podsumowanie 550

Rozdział 33. Polityka kryminalna, karna, penitencjarna oraz kary kryminalne w Polsce – *Katarzyna Witkowska-Rozpara* 559

- 33.1. Polityka kryminalna, karna i penitencjarna 559
- 33.2. Jak tworzyć dobrą politykę karną? 560
  - 33.2.1. Dlaczego uwzględnianie czynników tradycyjnych w budowaniu założeń polityki karnej jest ważne? 560
  - 33.2.2. Dlaczego nowe czynniki zyskują na znaczeniu? 561
- 33.3. Kary i środki karne w Polsce 562
- 33.4. Środki kompensacyjne i przepadek 568
  - 33.4.1. Obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę 568
- 33.5. Środki związane z poddaniem sprawcy próbie 569
- 33.6. Środki zabezpieczające 572
- 33.7. Jakie kary orzekane są w Polsce? 574

Rozdział 34. Sprawiedliwość naprawcza – *Wojciech Zalewski* 583

- 34.1. Wprowadzenie 583
- 34.2. Historia 584
- 34.3. Sprawiedliwość naprawcza w świetle antropologii 587
- 34.4. Wiktymologiczne, psychologiczne i socjologiczne tło sprawiedliwości naprawczej 588
- 34.5. Krytyka retrybucyjnego karania. Państwo jako złodziej konfliktów 589
- 34.5. Formy sprawiedliwości naprawczej 590
- 34.7. Sprawiedliwość naprawcza a prawo UE 591
- 34.8. Kontrowersje wokół sprawiedliwości naprawczej 592
- 34.9. Podsumowanie 593

Rozdział 35. Profilaktyka przestępczości – *Robert Opora* 597

- 35.1. Pojęcie profilaktyki i jej zakres 597
- 35.2. Klasyfikacja metod zapobiegania przestępczości 598
- 35.3. Sytuacyjne zapobieganie przestępczości 599
  - 35.3.1. Rola okoliczności w popełnianiu przestępstwa 601
  - 35.3.2. Jakie są zatem podstawy, by sądzić, że okazja jest przyczyną przestępstwa? 601
  - 35.3.3. Analiza krytyczna 602

35.3.4. Czy zapobieganie sytuacyjne odwraca uwagę od pierwotnych przyczyn przestępczości? 603

35.4. Profilaktyka przestępczości w perspektywie zaburzeń rozwoju 603

35.4.1. Czynniki ryzyka i chroniące 604

35.4.2. Indywidualne ścieżki rozwoju 605

35.5. Profilaktyka skoncentrowana na lokalnej społeczności 607

Rozdział 36. Psychologia kryminologiczna czy psychologia w kryminologii – *Beata Pastwa-Wojciechowska* 617

36.1. Pojęcie i zakres psychologii kryminologicznej – dylematy terminologiczne czy interdyscyplinarne 617

36.2. Psychologiczne koncepcje wyjaśniania zachowań przestępczych w kryminologii 619

36.2.1. Koncepcje psychoanalityczne 620

36.3. Teoria społecznego uczenia się 621

36.4. Koncepcje poznawcze 621

36.5. Koncepcja osobowości lub koncepcje osobowości przestępczej 622

36.5.1. Teoria H. J. Eysencka 623

36.5.2. Teoria osobowości przestępczej S. Yochelsona i S.E. Samenowa 624

36.5.3. Koncepcja psychopatii 624

36.5.4. Teoria deficytu podstawowych więzi uczuciowych 625

36.5.5. Teorie nawiązujące do psychologii różnic indywidualnych 625

36.6. Jak aplikować dorobek psychologii do kryminologii? 626

Rozdział 37. Profilowanie na podstawie kryteriów rasowych w amerykańskim systemie sądownictwa karnego – *Timothy Clark, Piotr Chomczyński* 631

37.1. Profilowanie na podstawie kryteriów rasowych 631

37.2. Konsekwencje profilowania na podstawie kryteriów rasowych 632

37.3. Historyczne korzenie profilowania na podstawie kryteriów rasowych a niewolnictwo 633

37.4. Jak działa profilowanie rasowe? 633

37.5. Konsekwencje profilowania na tle rasowym 634

Rozdział 38. Resocjalizacja w warunkach wolnościowych – *Michał Szykut* 637

38.1. Historyczne i teoretyczne uwarunkowania probacji 637

38.1.1. Geneza probacji w Anglii i Stanach Zjednoczonych 637

38.1.2. Rozwój idei probacji i jej teoretyczne podstawy 638

38.2. Wymiary funkcjonowania kurateli sądowej w społeczeństwie obywatelskim 640

38.3. Wykonywanie orzeczeń sądów w środowisku otwartym w Polsce 642

38.3.1. Geneza kurateli sądowej w Polsce 642

38.3.2. Wybrane formalnoprawne podstawy funkcjonowania kurateli sądowej w Polsce

642

38.3.3. Sylwetka kandydata do zawodu kuratora sądowego w Polsce 644

38.3.4. Zadania wykonywane przez kuratorów dla dorosłych w Polsce 645

38.4. Zadania wykonywane przez kuratorów rodzinnych 645

38.5. Podsumowanie 646

Rozdział 39. Instytucjonalna resocjalizacja nieletnich – *Przemysław Frąckowiak* 649

39.1. Założenia i problemy resocjalizacji młodzieży w warunkach instytucjonalnych 649

39.2. Historyczne aspekty instytucjonalnej resocjalizacji nieletnich 652

39.3. Założenia organizacyjne typowej instytucji resocjalizacyjnej dla nieletnich 655

39.3.1. Struktura i funkcje typowego zakładu poprawczego 659

39.4. Organizacja pracy resocjalizacyjnej w zakładzie poprawczym 661

39.5. Typowe metody oddziaływań resocjalizacyjnych 662

39.6. Efektywność oddziaływań resocjalizacyjnych w warunkach zakładu poprawczego 663

Rozdział 40. Kara pozbawienia wolności – *Kamil Miszewski, Andrzej Kacprzak* 669

40.1. Wprowadzenie 669

40.2. System penitencjarny 672

40.2.1. Areszty śledcze (AŚ) 672

40.2.2. Zakłady karne (ZK) 672

40.2.3. System wykonywania kary pozbawienia wolności 673

40.2.4. System resocjalizacyjny 673

40.3. Więzienie jako instytucja totalna 674

40.4. Zjawisko prizonizacji 674

40.5. Subkultura więzienna 675

40.5.1. Źródła podkultury więziennej 675

40.5.2. Hierarchia skazanych w „drugim życiu więziennym” 676

40.6. Spór o zasadność stosowania kary pozbawienia wolności 678

40.7. Zachowania ryzykowne osadzonych 679

Rozdział 41. Opieka następcza – *Renata Szczepanik* 687

41.1. Miejsce opieki następczej w systemie resocjalizacji i zapobiegania przestępczości 687

41.2. Readaptacja i reintegracja społeczna 690

41.2.1. Problemy adaptacyjne 691

41.2.2. Problemy readaptacji społecznej w perspektywie recydywistów 693

41.3. Działalność organizacji pozarządowych 694

Rozdział 42. Praca socjalna a resocjalizacja i readaptacja społeczna – *Przemysław Frąckowiak* 699

- 42.1. Wprowadzenie 699
- 42.2. Założenia koncepcyjne pracy socjalnej, resocjalizacji i readaptacji społecznej 700
  - 42.2.1. Założenia koncepcyjne pracy socjalnej 700
  - 42.2.2. Główne założenia koncepcyjne współczesnej resocjalizacji 701
  - 42.2.3. Podstawowe założenia koncepcyjne readaptacji społecznej 701
- 42.3. Metody pracy wykorzystywane w pracy socjalnej, resocjalizacji i readaptacji społecznej 702
  - 42.3.1. Wybrane metody oddziaływań w pracy socjalnej 702
  - 42.3.2. Wybrane metody oddziaływań resocjalizacyjnych 704
  - 42.3.3. Wybrane metody oddziaływań w ramach readaptacji społecznej 705
- 42.4. Problemy i wyzwania dla pracy socjalnej, resocjalizacji i readaptacji społecznej 706

Część V. Badania kryminologiczne 711

Rozdział 43. Metody badań kryminologicznych w rozwoju historycznym – Jan Widacki 713

- 43.1. Wprowadzenie 713
- 43.2. Próby empirycznej weryfikacji hipotez dotyczących przyczyn przestępstwa w erze przedpozytywistycznej 714
- 43.3. Pierwsze próby badania fenomenu przestępczości. Pierwsze zastosowania statystyki do badań kryminologicznych 714
- 43.4. Metody socjologiczne w kryminologii 716
- 43.5. Badania psychologiczne i biologiczne 717
- 43.6. Metody badań w kryminologii krytycznej 717

Rozdział 44. Pomiar przestępczości – Janina Błachut 721

- 44.1. Dlaczego mierzyć przestępczość? 721
- 44.2. Jak definiować przestępczość? 721
- 44.3. Źródła danych o przestępczości 723
  - 44.3.1. Statystki kryminalne 723
  - 44.3.2. Gdzie szukać danych statystyk kryminalnych? – Paweł Ostaszewski, Justyna Włodarczyk-Madejska 727
  - 44.3.3. Badania sondażowe 728
  - 44.3.4. Gdzie szukać danych z badań sondażowych – Paweł Ostaszewski, Justyna Włodarczyk-Madejska 731
- 44.4. Podsumowanie 732

Rozdział 45. Badania jakościowe w kryminologii – Renata Szczepanik, Piotr Chomczyński 735

- 45.1. Rodowód „kryminologii jakościowej” 737

- 45.2. Współczesne badania jakościowe w kryminologii 739
- 45.3. Metodologia badań jakościowych w trudnym terenie 740
- 45.4. Badania karier kryminalnych 741
- 45.5. Badania etnograficzne w kryminologii 742

Rozdział 46. Etyka w badaniach kryminologicznych – *Witold Klaus, Monika Szulecka, Justyna Włodarczyk-Madejska, Dagmara Woźniakowska* 747

- 46.1. Wprowadzenie 747
- 46.2. Finansowanie badań i konflikt interesów 748
- 46.3. *Primum non nocere* 749
- 46.4. Wynagradzanie udziału w badaniach 751
- 46.5. Analiza danych i upowszechnianie wyników badań kryminologicznych 754

Rozdział 47. Prowadzenie badań kryminologicznych w nieprzyjaznym terenie – problemy etyczne – *Andrzej Kacprzak, Kamil Miszewski* 761

- 47.1. Wprowadzenie 761
- 47.2. Główne problemy etyczne związane z prowadzeniem badań w nieprzyjaznym terenie 762
  - 47.2.1. Świadoma zgoda 762
  - 47.2.2. Poufność 763
  - 47.2.3. Szkody i korzyści czego? 764
  - 47.2.4. Pomyślmy o innych badaczach 765
- 47.3. Dyskusja: jak zatem badać? 765
  - 47.3.1. Każdy z nas chciałby dobrze wypaść 765
  - 47.3.2. Jestem badaczem czy stróżem prawa? 766
  - 47.3.3. Nie można szkodzić szkodnikowi? 766
  - 47.3.4. Kiedy można „spalić” teren? 767
- 47.4. Podsumowanie 768

Indeks rzeczowy 773

Indeks nazwisk 799

O Autorach 811